

SIMPOZIJ KATOLIČKIH BIBLIČARA STAROGA ZAVJETA
NJEMAČKOG GOVORNOG PODRUČJA U STRASBOURGU
(AGAT, 2006.)

Mladen HORVAT, Zagreb

Od 4. do 8. rujna 2006. održan je simpozij katoličkih bibličara Staroga zavjeta njemačkog govornog područja (Tagung der Arbeitsgemeinschaft der deutschsprachigen katholischen Alttestamentler und Alttestamentlerinnen: AGAT, 2006.) u Strasbourgu u Francuskoj, u prostorijama Centre Culturel St-Thomas. Tema simpozija bila je Septuaginta, tj. prijevod Svetoga pisma s hebrejskog na grčki jezik, koji je započet u 3. st. pr. Kr. Na ovom radnom sastanku sudjelovalo je 56 bibličara, većinom iz Njemačke, Austrije, Švicarske, Italije, ali također iz Hrvatske, Češke i Južne Koreje.

Uvodno predavanje prve večeri susreta (4. rujna) održao je prof. dr. Heinz-Josef Fabry, sa Sveučilišta u Bonnu, govoreći o razlozima velikog zanimanja za Septuagintu, te pokazujući tri projekta prijevoda Septuaginte na moderne jezike: a) »A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included Under that Title«; b) »Bible d'Alexandrie«; c) »Septuaginta Deutsch«. Prof. dr. Fabry upoznao je slušateljstvo s kritičkim izdanjima teksta Septuaginte (Göttinger Septuaginta, Rahlfs: Editio altera von *Robert Hanhart*, El texto antioqueno de la Biblia griega von *Natalio Fernandez Marcus / J. R. Busto Siaz*), važnijim rječnicima (J. Lust / E. Eynikel / K. Hauspie, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Revised Edition, Stuttgart, 2003.), osnovnim uvodima, kao i važnijim monografijama, te svescima različitih simpozija održanih u zadnjih pet godina o Septuaginti.

Drugo predavanje prve večeri održao je prof. dr. Wolfgang Kraus sa Sveučilišta Saarbrücken, koji je na multimedijalni način prikazao budući prijevod Septuaginte na njemački jezik: *Septuaginta Deutsch*. Prijevod će biti objavljen u dva sveska od kojih će svaki sadržavati 2000 stranica. Prvi će svezak biti svezak prijevoda (Übersetzungsband), ali će, osim prijevoda grčkog teksta na njemački, imati i uvod u svaku pojedinu biblijsku knjigu, namijenjen prosječnom čitatelju. U njegovim će se bilješkama kritičkog aparata na njemačkom jeziku nazirati razlike kritičkih izdanja grčkog teksta. Unutar samog teksta kurzivom će biti otisnut dio

teksta u kojem se Septuaginta razlikuje po smislu od masoretskog, tj. hebrejskog teksta, a križić unutar teksta označavat će višak koji se nalazi unutar masoretskog teksta, a koji nedostaje Septuaginti. Svezak prijevoda trebao bi biti objelodanjen u svibnju 2007., a svezak tumačenja (Erleuterungsband) u srpnju iste godine. U tom drugom svesku nalazit će se podaci potrebni stručnjacima bibličarima, vezani osobito uz originalne jezike, s kratkim indikacijama odgovarajuće literature.

U drugi dan susreta (5. rujna) uveo nas je prof. dr. Siegfried Kreuzer, s Crkvene visoke škole u Wuppertalu, govoreći o Septuaginti u kontekstu aleksandrijske kulture i izobrazbe. Septuaginta je kao prijevod nastala u kontekstu znanstvenog uspona Aleksandrije za vrijeme dinastije Ptolomeja. To je vrijeme osnutka velike knjižnice u Aleksandriji, te razvoja različitih znanosti, osobito filologije i egzegeze starih Homerovih tekstova. U skladu s tim stremljenjima i uobičajenim egzegetskim metodama »aleksandrijske škole«, sredinom 3. st. pr. Kr. rađa se prijevod Septuaginte. Prof. dr. Kreuzer prikazao je također različite teorije nastanka Septuaginte (kraljevska inicijativa; potrebe i zahtjevi zajednice), kao i revizije Septuaginte u vidokrugu razvoja Židovstva, pokazujući: a) da je Septuaginta u svojoj verziji biblijskog teksta obično u skladu sa »Samaritancem«, nastojeći protumačiti pojedine teško shvatljive pojmove; b) da vodi brigu o pozadini egipatske kulture, izbjegavajući sve što bi moglo biti krivo shvaćeno; c) da vodi brigu o cjelokupnom međubiblijskom odnosu, nastojeći ublažiti napetosti unutar biblijskog teksta. Na kraju svog predavanja, prof. dr. Kreuzer usporedio je masoretski tekst 2 Sam 15,4-6 s dvjema različitim verzijama prijevoda Septuaginte: a) »Kaige recenzija«, koja nastoji doslovno imitirati hebrejski tekst, te biti apsolutno vjerna svakom uporabljenom »waw« u hebrejskom, radi čega se i zove »Kaige recenzija«, često zanemarujući ne samo gramatička pravila, veći odričući se lijepog grčkog stila; b) »Lucijanova recenzija«, koja hebrejsku istinu nastoji izreći lijepim grčkim jezikom i elegantnim stilom, primjenjujući različita tumačenja unutar svojeg teksta. Obično se mislilo da je Lucijanova recenzija nastala oko 300. Kr., a Kaige recenzija mnogo prije, međutim prof. dr. Kreuzer ostavlja otvoreno pitanje ne pripada li ljepši grčki tekst Lucijanove recenzije možda 200. pr. Kr., a Kaige recenzija mnogo kasnijem razdoblju.

Drugo predavanje pod naslovom: »Postoji li 'grčka istina' za hebrejsku Bibliju? Sedamdesetorica kao tekstualni svjedoci« održao je prof. dr. Adrian Schenker sa Sveučilišta u Fribourgu u Švicarskoj, jedan od suizdavača novog izdanja hebrejske Biblije: »Biblia Hebraica Quinta«. Prof. dr. Schenker zastupao je tezu da u određenim slučajevima tekst Septuaginte (LXX) jest ujedno i starije izdanje biblijskog teksta od samog masoretskog teksta (MT), upućujući, dakle, na proto-masoretski tekst izravno preko svjedočanstva Septuaginte, a protiv masoretske tradicije. Svoju tezu potkrijepio je primjerom Knjige proroka Hagaja u čijem tekstu postoji 7 literarnih razlika između masoretskog teksta i Septuaginte. Dr. Schenker prikazao nam je 3 od 7 literarnih razlika: a) Zerubabel je definiran u MT

Hag 1,1.14; 2,2.21 kao »namjesnik judejski«, dok je u LXX Hag 1,1.14; 2,2.21 definiran »... iz plemena judina«; b) U MT Hag 2,3 definirana su tri pitanja, a u LXX Hag 2,3 samo dva pitanja, što mijenja smisao ovog retka; c) MT Hag 2,14 ima kraću verziju, dok u LXX Hag 2,14 pronalazimo dodatak kulturnog karaktera (ἔνεκεν), radi čega prof. dr. Schenker zaključuje da je MT najvjerojatnije ispustio objašnjenje proto-masoretskog teksta, koje je ipak sačuvano u Septuaginti (LXX Hag 2,14), a koje bi moglo biti kulturno previše uvredljivo. Sve ove indikacije uvjeravaju prof. dr. Schenkera da je tekst Septuaginte u ovom slučaju stariji tekst.

U poslijepodnevnim satima drugoga dana kratkim su nas priopćenjima obavijestili dr. Ariane Cordes, sa Sveučilišta u Bonnu, govoreći o tehnikama prevođenja i interpretacijama u psaltiru Septuaginte, te dr. Dieter Böhler SJ s Filozofsko-teološke visoke škole »Sankt Georgen – Frankfurt am Main«, govoreći o estetici izražavanja u Ezrinim knjigama Septuaginte. Na primjeru paralelnih tekstova 1 Ezr 5,46 i 2 Ezr 3,1, koji prevode masoretski tekst Ezr 3,1, dr. Böhler pokazuje da 1 Ezr nastoji biti lijep i doslovan prijevod, dok je 2 Ezr samo doslovan prijevod masoretskog teksta. Svoju tvrdnju dr. Böhler potkrjepljuje i drugim primjerima ovih dviju knjiga, pokazujući 1 Ezr kao primjer grčkog teksta koji slijedi klasična pravila lijepog izražavanja (subordinacija rečenica umjesto nizanjanja rečenica; uporaba veznika δέ, οὐν, γάρ; pravilan redosljed riječi kada se rabe imenice i pridjevi, uporaba odgovarajućih grčkih idioma za hebrejske konstrukcije).

Zadnje predavanje drugoga dana održao je prof. dr. Wolfgang Kraus, sa Sveučilišta u Saarbrückenu, promatrajući Septuagintu kao prijemnicu između Starog i Novog zavjeta, ukoliko novozavjetni pisci citiraju Stari zavjet iz Septuaginte, osobito Pavao. Ipak dr. Kraus zaključuje da se pojedini citati Septuaginte ponekad koriste i protiv izvornog smisla, koji oni sadrže unutar šireg konteksta odgovarajućeg odlomka Septuaginte, te ih već novozavjetni pisci koriste s ciljem potkrepe vlastitih misli i ideja.

Treći dan radnog susreta (6. rujna), započeo je svečanom euharistijom koju je predvodio dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Strasbourgu, prof. dr. Michel Deneken. Prvo predavanje održao je prof. dr. Eberhard Bons s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Strasbourgu pod naslovom: »Govor o Bogu u Psalmima Septuaginte«. Unutar psalama Septuaginte nema strogog jednoznačnog monoteističkog priznanja, već se Izraelov Bog jedini promatra kao pravi Bog, jedinstven i neusporediv, a ostali zapravo nisu bogovi, smatra dr. Bons. Psaltir Septuaginte ne izbjegava antropomorfizme primijenjene na Boga, ali metaforika s područja »stijene, utvrde, hridi«, kada se primjenjuje na Boga, doživljava transformaciju. Kada se dakle u MT psalama Bog spominje kao »stijena«, »utvrda«, »hrid«, »zaštita«, »štit« (צִוְרָה, סֶלַע, מְצוּדָה, מִשְׁבֵּב, מְעוֹז, מְגִן, מַחְסֵה), u LXX Psalmima nastoje se uporabiti sljedeći termini: »Bog«, »pomoćnik«, »zaštitnik«, »postojanost«, »snaga«, »utočište« (βουθός, θεός, ἀντιλήπτωρ, στερέωμα, κραταίωμα, καταφυγή, ὑπερασπιστής). Dr. Bons na temelju toga zaključuje da se prijevod psaltira Septu-

aginte dogodio daleko od brdovitog gorja Judeje, u kojem je pećina doista spasila život mnogim bjeguncima. Mentalitet prijevoda psaltira Septuaginte odgovara mnogo više civiliziranom društvu Aleksandrije, u kojem je čovjek zaštitu mogao iskusiti kod nekog »pomoćnika«, tj. odgovorne osobe u društvu.

Drugo predavanje održao je prof. dr. Hans-Winfried Jüngling SJ, s Filozofsko-teološke visoke škole »Sankt Georgen – Frankfurt am Main«, pod naslovom: »Grčko izdanje Knjige Mudrih izreka s obzirom na temu 'čovjek'«. Dr. Jüngling ustvrdio je kako postoji velika razlika između masoretskog teksta Knjige Mudrih izreka i prijevoda Septuaginte, te istaknuo kreativno ophođenje prevoditelja LXX s masoretskim tekstom. Karakteristika je grčkog teksta izbjegavati ponavljanja, pa tako npr. riječ אָדָם – »čovjek«, koja u MT Knjige Mudrih izreka sveukupno dolazi 45 puta u 43 retka, biva prevedena samo u 17 redaka grčkom riječi ἄνθρωπος – »čovjek«, dok u ostalih 26 slučajeva biva uporabljena druga grčka riječ. U 18 slučajeva heb. imenica אָדָם prevedena je grčkom imenicom ἀνήρ – »muškarac, čovjek«, te dva puta grčkom imenicom θνήσκω – »smrtnik«.

Poslijepodne trećeg dana susreta bilo je namijenjeno zajedničkom razgledavanju grada Strasbourga, osobito prekrasne katedrale i starog povijesnog centra. Večer smo priveli kraju zajedničkim druženjem oko stola uz razgovor i raspravu o dojmovima stečenim za vrijeme predavanja, uz francuske sireve i kapljicu Merlota.

Četvrti i posljednji dan našeg radnog susreta (7. rujna) otvorio je prof. dr. Helmut Engel SJ s Filozofsko-teološke visoke škole »Sankt Georgen – Frankfurt am Main«, s predavanjem: »Iskustva sa septuagintinim izdanjem Jeremijine knjige u okviru projekta 'Septuaginta – Deutsch'«. Na temelju rada na projektu 'Septuaginta – Deutsch' dr. Engel zaključuje da je masoretski tekst Knjige proroka Jeremije bolje obrađeni tekst od prijevoda Septuaginte, a jednako tako i prošireni, pa prema tome i mlađi, te radi tog razloga Septuaginta čuva stariju verziju biblijskog teksta u Knjizi proroka Jeremije. Dr. Engel potkrjepljuje svoju tezu na primjeru usporedbe MT Jr 52 i LXX Jr 52, suprotstavljajući se tezi kolege prof. dr. Georga Fischera s Instituta za biblijsku znanost i povijesnu teologiju Sveučilišta Leopold-Franzen u Innsbrucku, koji upravo na temelju Jr 52 masoretski tekst smatra starijim.

Prof. dr. Renate Egger-Wenzel sa Sveučilišta u Salzburgu u svom je predavanju nastojala prikazati transformaciju kulturne terminologije, osobito one žrtvene, kod prevoditelja Knjige Sirahove na grčki. Na temelju uprabe hebrejskih termina, dr. Egger-Wenzel zaključuje da je autor Knjige Sirahove na hebrejskom rabio žrtvenu terminologiju, tj. imena žrtava, u skladu s ostalim dijelovima masoretskog teksta. Prevoditelj pak Knjige Sirahove na grčki odaje određena odstupanja od uobičajenih kulturnih grčkih termina s obzirom na hebrejski tekst, na temelju čega dr. Egger-Wenzel zaključuje da taj prevoditelj nije bio toliko upućen u značenje kulta, osobito žrtava, koliko je to još bio pisac na hebrejskom.

Poslijepodne slijedili su kratki referati dr. Johannesesa Schnocksa sa Sveučilišta u Bonnu o uskrsnuću u »Pohvalama predaka« Knjige Sirahove, prof. dr. Friedricha Reiterera sa Sveučilišta u Salzburgu o aspektima mesijanizma Septuaginte, te prof. dr. Wolfganga Krausa sa Sveučilišta Saarbrücken o aspektima ekleziologije i eshatologije Septuaginte.

Radno zajedništvo starozavjetnih bibličara njemačkog govornog područja u Strasbourgu privedeno je kraju završnom diskusijom, u kojoj se vidjelo da je ovogodišnja tema o Septuaginti, preko istaknutih istraživača i predavača, doista pobudila veliki interes bibličara.